

Віталій Гутник

Львівський національний університет імені Івана Франка, України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МКС У ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Vitalii Gutnyk

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

SEPARATE ISSUES OF THE IMPLEMENTATION OF THE ROME STATUTE OF THE ICC IN THE LEGAL ORDER OF UKRAINE

The article deals with some issues of the implementation of the Rome Statute of the ICC in the legal order of Ukraine.

It is proved that Ukraine, recognizing the jurisdiction *ad hoc* of the ICC, has assumed the same obligations as the state party, including the obligation to implement the Rome Statute. However, the recognition of the jurisdiction *ad hoc* of the ICC only imposes on the state obligations of cooperation, while not giving the rights of the participating States, in particular, the right to participate in the work of the Assembly of States Parties, thereby choosing judges, the Prosecutor of the ICC, etc. Our state has a direct obligation to ratify and implement the Rome Statute of the ICC in accordance with Art. 8 of the Association Agreement between the European Union and Ukraine.

Keywords: implementation, Rome Statute, International Criminal Court, legal order, Ukraine.

Реформа судової та правоохоронної системи в Україні неможлива без урахування міжнародних стандартів. Серед таких стандартів, зазвичай береться до уваги практика ЄСПЛ, натомість практика інших судових органів, включаючи міжнародних кримінальних судів залишається поза увагою. Не виникає сумніву, що цьому є й розумне пояснення.

Так, по-перше, міжнародні кримінальні суди *ad hoc* створювалися за особливих обставин та мали своєю метою притягнення до кримінальної відповідальності перед світовою спільнотою осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів. Відтак, як зазначає Р. Краєр, процесуальні норми міжнародного кримінального судочинства розроблялися для конкретних міжнародних кримінальних судів, а не для національних правопорядків¹. Більше того, такі норми далеко не завжди можуть представляти "найкращу практику" для держав². По-друге, не відміну від ЄСПЛ, міжнародні кримінальні суди, включаючи постійнодіючий МКС не містять прямих зобов'язань для держав, щодо застосування їх практики у національному законодавстві³.

Видається, що причина відсутності прямих зобов'язань держав щодо імплементації Римського статуту у внутрішньодержавне законодавство держав пов'язана з тим, що головною метою міжнародних кримінальних судів було притягнення осіб, які вчинили міжнародні злочини до кримінальної відповідальності перед усією світовою спільнотою, а не створення відповідних стандартів для національних правових систем.

Отже, з зазначених вище міркувань, держави формально не зв'язані зобов'язаннями щодо імплементації норм, які створені для органів міжнародної кримінальної юстиції, у свої національні правопорядки. Та і в принципі, як часто звертається увага у міжнародно-правовій доктрині,

¹ Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmschurst, E. (2010). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge :Cambridge Press.

² Ibid.

³ Sluiter, G. (2006). The Law of International Criminal Procedure and Domestic War Crimes Trials. *International Criminal Law Review*, 6, 605.

міжнародні кримінальні суди мають змішану модель кримінального провадження¹, а тому вести мову про необхідність чи доцільність повного запозичення процесуальних норм міжнародних кримінальних судів у національне законодавство не варто.

З іншого боку, наявна значна кількість норм, у сфері міжнародного кримінального судочинства, які формально не є юридично обов'язковими для імплементації у національні правопорядки, не означає, що держава не може їх сприймати.

Так, у 1998 року створений МКС, який відповідно до ст.1 його Статуту є постійнодіючим органом, що уповноважений здійснювати юрисдикцію щодо осіб, які відповідальні за найбільш серйозні злочини, які викликають стурбованість світової спільноти і доповнює національні органи кримінального правосуддя². Статут МКС, станом на 01 липня 2018 року, ратифікували 123 держави³, що свідчить про авторитетність цього судового органу та бажання держав долучитися до попередження та боротьби з міжнародними злочинами у рамках МКС. Ратифікація державою Римського статуту, як слушно наголошує М. Ногучі, по-перше, є заявою для міжнародного співтовариства про рішучість такої держави зупинити культуру безкарності за вчинені міжнародні злочини; по-друге, приєднання держави до Статуту МКС дозволяє мати позитивний вплив у побудові та розробці ефективної системи та практики національного кримінального судочинства; по-третє, становлення держави-учасниці означає рішучість держави нести належну участь у боротьбі з міжнародними злочинами, як члена міжнародної спільноти, практично співпрацюючи з Судом починаючи від арешту підозрюваних до виконання покарань⁴.

Без сумніву, боротьба з міжнародними злочинами виключно у рамках МКС є неможливою, що пов'язано з тим, що відповідно до ст.1 Римського Статуту, в силу принципу компліментарності, МКС тільки доповнює національні органи кримінального правосуддя⁵. Відтак, основна оскільки основна відповідальність за боротьбу з міжнародними злочинами покладається на національні правопорядки⁶, така боротьба не можлива без імплементації положень Римського статуту у внутрішньодержавне законодавство. Адже, як зазначає Р. Краєр, міжнародні кримінальні суди є не тільки моделями міжнародного кримінального правосуддя, а й джерелом натхнення для розробки національних процедур⁷.

Отже, попри відсутність формальних зобов'язань щодо імплементації Римського статуту для держав-учасниць у їх національні правопорядки, такі держави *de facto*, враховуючи особливу правову природу та завдання МКС, вважають себе зв'язаними зобов'язаннями щодо імплементації положень Римського статуту у внутрішньодержавне законодавство.

¹ Касинюк, О.В. (2005). *Кримінально-процесуальні питання діяльності міжнародних кримінальних судів: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук*. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 5; Ambos, K. (2003). International criminal procedure: "adversarial", "inquisitorial" or mixed. *International Criminal Law Review*, 3, 1, 32; Norton, J.E. (2010). The International Criminal Court: An Informal Overview. *Loyola University Chicago International Law Review*, 8, 1, 90; Rauxloh, R.E. (2007). Regionalisation of the International Criminal Court. *New Zealand Yearbook of International Law*, 4, 70.

² Rome Statute of the International Criminal Court (1998). *Office of Legal Affairs UN* <http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm> (2018, July, 19).

³ The States Parties to the Rome Statute (2018). *ICC – Secretariat of the Assembly of States Parties* <https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/Pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx> (2018, July, 19).

⁴ Noguchi, M. (2006). Criminal Justice in Asia and Japan and the International Criminal Court. *International Criminal Law Review*. 6, 604.

⁵ Rome Statute of the International Criminal Court (1998). *Office of Legal Affairs UN* <http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm> (2018, July, 19).

⁶ Українська Асоціація Міжнародного Права (2014). *Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право: Колективна монографія*. Київ: К.І.С.; Hoon, M. (2017) Navigating the Legal Horizon: Lawyering the MH17 Disaster. *Utrecht Journal of International and European Law*. 33, 84, 95; Konforta, M., Vajda, M.M. (2014). The Principle of Complementarity in the Jurisprudence of the ICC. *Zagreb Law Review*, 3, 1, 11; Radosavljevic, D. (2008). Overview of the ICC Complementarity Regime. *USAK Yearbook of International Politics and Law*, 1, 129.

⁷ Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmshurst, E. (2010). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge :Cambridge Press.

Особливості імплементації Римського статуту МКС у внутрішньодержавне законодавство України

Як слушно підкреслює М.В. Буроменський, рух України до власної моделі взаємодії і співвідношення міжнародного і внутрішнього права був складним, тривалим і, значною мірою, досить суперечливим¹, а питання про застосування міжнародно-правових норм у внутрішньому правопорядку України залишається одним із надзвичайно складних на практиці і не вирішеним у доктрині².

Питання щодо імплементації Римського статуту МКС у внутрішньодержавне законодавство, з огляду на те, що наша держава досі не ратифікувала Римський статут є особливо складним.

Україна брала активну участь у розробці Римського статуту МКС, українська делегація проголосувала за його прийняття, а сам Статут був підписаний від імені України ще 20 січня 2000 року. Разом з тим, у зв'язку з прийняттям висновку Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року, ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду була відкладена до прийняття релевантних змін до Конституції України. Такі зміни до Конституції були внесені тільки 02 червня 2016 року, а сама ратифікація відповідно до положень Конституції буде можливою не раніше 30 червня 2019 року. З огляду на визнання Україною юрисдикції *ad hoc* МКС та відсутності будь-яких перешкод у ратифікації Римського статуту, таке затягування з ратифікацією є недоцільним.

Наша держава двічі використала можливість для здійснення юрисдикції у особливому порядку, передбаченому у ст. 12 (3) Статуту. Перший раз наша держава прийняла юрисдикції у лютому–квітні 2014 року щодо вчинених злочинів протягом мирних протестів в Україні з 21 листопада 2013 до 22 лютого 2014³. Вдруге Україна визнала юрисдикцію *ad hoc* МКС щодо злочинів, вчинених на території України з 20 лютого 2014 року до моменту прийняття Заяви про визнання юрисдикції МКС⁴. Прокурором МКС розпочато попереднє дослідження (*preliminary examination*) щодо цих подій для визначення відповідності критеріїв для початку розслідування⁵.

Але закономірно виникає питання: які обов'язки взяла на себе Україна визнаючи юрисдикцію *ad hoc* МКС? Чи зобов'язана вона імплемувати Римський статут МКС, який є особливим міжнародним договором, у внутрішньодержавне законодавство?

Відповідно до ст. 14 Закону України "Про міжнародні договори України", міжнародні договори набирають чинності для України після надання нею згоди на обов'язковість міжнародного договору відповідно до цього Закону в порядку та в строки, передбачені договором, або в інший узгоджений сторонами спосіб⁶. А відповідно до ч. 1 ст. 8 згаданого Закону, згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору. Згода України на обов'язковість для

¹ Буроменський, М.В. (2012). К вопросу о действии норм международного права во внутреннем правопорядке Украины. *Международное право как основа современного миропорядка. Liber Amicorum к 75-летию проф. В. Н. Денисова: монография*. Киев; Одесса: Феникс, 271.

² Буроменський, М. (1999). Застосування міжнародно-правових норм про права людини у внутрішньому правопорядку України. *Вісник Академії правових наук України*, 1 (16), 86, Харків: Право.

³ Note Verbale of the Acting Minister for Foreign Affairs of Ukraine, Mr. Andrii Deshchytsia, 17 April 2014 (2014). *The International Criminal Court (ICC)* <http://icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Documents/997/UkraineMFAdocument16-04-2014.pdf> (2018, July, 19); Declaration by Ukraine lodged under Article 12 (3) of the Rome Statute, 9 April 2014 (2014). *The International Criminal Court (ICC)* <<https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/997/declarationRecognitionJurisdiction09-04-2014.pdf>> (2018, July, 19); Declaration of the Verkhovna Rada of Ukraine, 25 February 2014 (2014). *The International Criminal Court (ICC)* <http://icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Documents/997/declarationVerkhovnaRadaEng.pdf> (2018, July, 19).

⁴ Заява про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» 2015 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 14, 7, 352.

⁵ The Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, opens a preliminary examination in Ukraine (2014) *The International Criminal Court (ICC)* <http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/pages/pr999.aspx> (2018, July, 19).

⁶ Закон про міжнародні договори України 2004 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 50, 540.

неї міжнародного договору може надаватися й іншим шляхом, про який домовилися сторони (ч. 2 ст. 8 згаданого Закону)¹. Аналіз цих положень викликає питання: чи заява Верховної Ради України про визнання юрисдикції МКС означає згоду України "іншим шляхом" на обов'язковість для неї міжнародного договору (Римського статуту МКС)?

Згідно ст. 12 (3) Римського статуту МКС, держава, яка не є учасницею Статуту вправі шляхом заяви, що надається Секретарю, визнати здійснення юрисдикції щодо конкретного злочину. Як слушно підкреслює У. Шабас, дане положення ст. 12 (3) Римського статуту є аналогічними до визнання юрисдикції шляхом ратифікації, але щодо специфічної ситуації яка виникла в державі². Тобто, держава визнаючи юрисдикцію МКС *ad hoc*, бере на себе такі ж зобов'язання як і держава-учасниця³. Більше того, ст. 12 (3) Римського статуту чітко передбачає, що держава, яка визнає юрисдикцію *ad hoc*, повинна співпрацювати з Судом без будь-яких затримок чи винятків відповідно до частини 9 (Міжнародна співпраця та судова допомога) Статуту. Тому, заява Верховної Ради України про визнання юрисдикції МКС означає згоду України на обов'язковість для неї Римського статуту МКС стосовно тої ситуації, щодо якої була визнана юрисдикція *ad hoc* МКС.

Як зазначається у міжнародно-правовій літературі, в результаті подання згаданих Заяв Україна має подвійні зобов'язання щодо співпраці з МКС. Основні зобов'язання України виникають відносно принципів співробітництва та комплементарності, що передбачає: зобов'язання співпрацювати з МКС відповідно до частини 9 Римського статуту та приймати відповідні законодавчі акти про співпрацю; та принцип комплементарності, який встановлює, що МКС може здійснювати юрисдикцію лише тоді, коли держави, які повинні були мати юрисдикцію в цій ситуації, дійсно «не бажають або не можуть» проводити розслідування або притягати винних осіб до відповідальності⁴.

Власне, відповідно до преамбули Римського статуту обов'язком кожної держави є забезпечення його кримінальної юрисдикції щодо осіб, які несуть відповідальність за вчинення міжнародних злочинів, а згідно зі ст. 1 Римського статуту, МКС доповнює національні системи кримінального судочинства. Тому в силу принципу комплементарності, первинна відповідальність за притягнення до відповідальності міжнародні злочини передбачені Римським статутом несуть національні правопорядки⁵. Відтак, Україна повинна забезпечити прийняття національного законодавства та процедур щодо проведення розслідувань та притягнення до відповідальності за дії, які МКС вважає злочинами (у тому числі положення про територіальну юрисдикцію, злочини та відповідні принципи кримінальної відповідальності...)⁶.

Отже, на підставі наведено вище, доходимо висновку, що попри відсутність у Римському статуті МКС прямого зобов'язання щодо імплементації його норм у національні правопорядки, такі

¹ Закон про міжнародні договори України 2004 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України, 50, 540.

² Schabas, W. (2010). *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Oxford: Oxford University Press, 290.

³ Сенаторова, О.В. (2015). Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо ситуації збройного конфлікту в Україні. *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на сході України: матеріали міжкафедрального «круглого столу»*: (м.Харків, 12 лютого 2015 р.). Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 54.

⁴ Імплементація норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні (2016).

Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини <http://www.ombudsman.gov.ua/files/alena_2/GRC%20-%20Domestic%20Implementation%20of%20IHL%20Report%20UKR.pdf> (2018, липень, 18).

⁵ Bassiouni, M.C. (2012). *Introduction to international criminal law*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 655-656;

Wouters, J., Verhoeven, S., Demeyere, B. (2009). *The International Criminal Court's Office of the Prosecutor: Navigating between Independence and Accountability? The Legal Regime of the International Criminal Court: Essays in Honour of Professor Igor Blishchenko*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 362; Зелінська, Н.А., Андрейченко, С.С., Дрьоміна-Волок, Н.В., Коваль, Д.О. (2017). *Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник*. Одеса: Фенікс, 357.

⁶ Global Rights Compliance LLP (2016). *Імплементація норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні*, 23-24. <http://www.ombudsman.gov.ua/files/alena_2/GRC%20-%20Domestic%20Implementation%20of%20IHL%20Report%20UKR.pdf> (2018, липень, 18).

зобов'язання у ньому непрямо закріплені. Це впливає з первинної відповідальності держав щодо боротьби з міжнародними злочинами та притягнення до кримінальної відповідальності у рамках національних правопорядків, тих осіб, які вчинили злочини, що підпадають під предметну юрисдикцію МКС.

Відтак, Україна визнавши юрисдикцію *ad hoc* МКС, тим самим взяла на себе такі ж зобов'язання як держава-учасниця, у тому числі, у неї виникають зобов'язання щодо імплементації Римського статуту. Однак, визнання юрисдикції *ad hoc* МКС тільки покладає на державу обов'язки щодо співпраці, при цьому не даючи прав, які мають держави-учасниці, зокрема, права брати участь у роботі Асамблеї держав-учасниць, і тим самим обирати суддів, Прокурора МКС та його заступників тощо. Тому, уже з цих міркувань доцільно ратифікувати Римський статут. На додаток до цього, як слушно підкреслює О.В. Сенаторова, ратифікація значно полегшує співробітництво із Судом, унеможливаючи проведення розслідування і кримінального переслідування відповідно до найсучасніших, еталонних стандартів кримінального провадження – стандартів МКС¹.

Окрім згаданого вище не прямого обов'язку щодо імплементації Римського статуту, Україна має і пряме зобов'язання щодо імплементації його норм. Таке зобов'язання України передбачене ст. 8 Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію). Зокрема, відповідно до її положень, сторони співробітничать з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту МКС 1998 року та пов'язаних з ним документів².

Далі виникає проблема, пов'язана з обсягом імплементації Римського статуту. У міжнародному кримінальному праві, зокрема й в контексті МКС, проводиться розмежування між матеріальними та процесуальними нормами³. При чому, як звертає увагу Г. Верле, застосування матеріального кримінального права – це в основному завдання держави, у той же час єдиною сферою, у якій міжнародний кримінальний процес застосовується повною мірою, – це процеси в міжнародних судах⁴.

Тому постають два питання. По-перше, чи повинні бути імплементовані у національне законодавство як матеріальні, так і процесуальні норми Римського статуту МКС? По-друге, що в контексті ст. 8 Угоди про асоціацію означає імплементація Римського статуту МКС 1998 року?

Видається, що виходячи з первинної відповідальності України, як держави що визнала юрисдикцію *ad hoc* МКС, щодо притягнення до кримінальної відповідальності у рамках національного правопорядку тих осіб, котрі вчинили на її території злочини, що підпадають під предметну юрисдикцію МКС, безумовно імплементовані повинні бути матеріальні норми, зокрема ті, що передбачають склади міжнародних злочинів. Саме матеріальні кримінально-правові норми, а не процесуальні були імплементовані у національне законодавство європейських держав, на що зверталася увага вище. Що стосується процесуальних норм, то з огляду на відмінності національних кримінальних процесів та особливою, змішаною правовою природою міжнародного кримінального судочинства, у внутрішньодержавне законодавство мають бути імплементовані процесуальні норми у частині, де це допускається національним кримінальним процесом.

Відтак, в контексті ст. 8 імплементація Римського статуту МКС 1998 року повинна сприйматися як імплементація Україною матеріальних норм Римського статуту МКС. Процесуальні норми Римського статуту МКС імплементовуються "*mutatis mutandis*" до національного кримінального процесу.

¹ Сенаторова, О.В. (2015). Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо ситуації збройного конфлікту в Україні. *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на сході України: матеріали міжкафедрального «круглого столу»*: (м.Харків, 12 лютого 2015 р.). Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 55.

² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 75, 1, 83, 2125.

³ Верле, Г. (2011). *Принципы международного уголовного права*: учебник. Одесса: Фенікс, 64.

⁴ Там же, 64-65.

References:

1. Ambos, K. (2003). International criminal procedure: “adversarial”, “inquisitorial” or mixed. *International Criminal Law Review*, 3, 1, 1–37. [in English].
2. Buromenskij, M.V. (2012). K voprosu o dejstvii norm mezhdunarodnogo prava vo vnutrennem pravoporjadke Ukrainy [To a question on the effects of international law in the domestic legislation of Ukraine]. *Mezhdunarodnoe pravo kak osnova sovremennogo miroporjadka. Liber Amicorum k 75-letiju prof. V. N. Denisova: monografija*; [International law as the basis of the modern world order. Liber Amicorum to the 75th anniversary of prof. VN Denisova: a monograph]. Odessa: Feniks, 251-272. [in Russian].
3. Buromenskyi, M. (1999). Zastosuvannia mizhnarodno-pravovykh norm pro prava liudyny u vnutrishnomu pravoporiadku Ukrainy [Application of international legal norms on human rights in the internal legal order of Ukraine]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. Kharkiv: Pravo, 1(16), 86-94. [in Ukrainian].
4. Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmschurst, E. (2010). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge :Cambridge Press. [in English].
5. Declaration by Ukraine lodged under Article 12 (3) of the Rome Statute, 9 April 2014 (2014). *The International Criminal Court (ICC)* <<https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/997/declarationRecognitionJurisdiction09-04-2014.pdf>> (2018, July, 19). [in English].
6. Declaration of the Verkhovna Rada of Ukraine, 25 February 2014 (2014). *The International Criminal Court (ICC)* <http://icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Documents/997/declarationVerkhovnaRadaEng.pdf> (2018, July, 19). [in English].
7. Hoon, M. (2017) Navigating the Legal Horizon: Lawyering the MH17 Disaster. *Utrecht Journal of International and European Law*. 33, 84, 95 [in English].
8. The Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, opens a preliminary examination in Ukraine (2014) *The International Criminal Court (ICC)* <http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/pages/pr999.aspx> (2018, July, 19). [in English].
9. Global Rights Compliance LLP (2016). *Implementatsiia norm mizhnarodnogo humanitarnoho prava na natsionalnomu rivni v Ukraini* [Implementation of the norms of international humanitarian law at the national level in Ukraine]. <http://www.ombudsman.gov.ua/files/alena_2/GRC%20-%20Domestic%20Implementation%20of%20IHL%20Report%20UKR.pdf> (2018, липень, 18). [in Ukrainian].
10. Bassiouni, M.C. (2012). *Introduction to international criminal law*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. [in English].
11. Kasyniuk, O.V. (2005). *Kryminal’no-protsesual’ni pytannya diyal’nosti mizhnarodnykh kryminal’nykh sudiv: Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenyu kandydata yurydychnykh nauk*. [Criminal Procedural Issues of International Criminal Courts: Abstract of thesis for obtaining a scientific degree of a candidate of legal sciences]. Kharkiv: Yaroslav Mudryi’s National Law University. [in Ukrainian].
12. Konforta, M., Vajda M.M. (2014). The Principle of Complementarity in the Jurisprudence of the ICC. *Zagreb Law Review*. 3, 1, 9-28. [in English].
13. Noguchi, M. (2006). Criminal Justice in Asia and Japan and the International Criminal Court. *International Criminal Law Review*. 6, 585-604. [in English].
14. Norton, J.E. (2010). The International Criminal Court: An Informal Overview. *Loyola University Chicago International Law Review*, 8, 1, 90. [in English].
15. Note Verbale of the Acting Minister for Foreign Affairs of Ukraine, Mr. Andrii Deshchytsia, 17 April 2014 (2014). *The International Criminal Court (ICC)* <http://icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Documents/997/UkraineMFAdocument16-04-2014.pdf> (2018, July, 19) (2018, July, 19). [in English].
16. *Zakon pro mizhnarodni dohovory Ukrainy 2004* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law about international treaties of Ukraine 2004 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information from the Verkhovna Rada of Ukraine], 50, 540. [in Ukrainian].
17. Radosavljevic, D. (2008). Overview of the ICC Complementarity Regime. *USAK Yearbook of International Politics and Law*, 1, 125-148. [in English].
18. Rauxloh, R.E. (2007). Regionalisation of the International Criminal Court. *New Zealand Yearbook of International Law*, 4, 67-84. [in English].
19. Rome Statute of the International Criminal Court (1998). *Office of Legal Affairs UN* <http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/estatute.htm> (2018, July, 19). [in English].
20. Schabas, W. (2010). *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Oxford: Oxford University Press. [in English].
21. Senatorova, O.V. (2015). *Yurydsyksiia Mizhnarodnogo kryminalnoho sudu shchodo sytuatsii zbroinoho konfliktu v Ukraini* [Jurisdiction of the International Criminal Court on the Situation of Armed Conflict in Ukraine.]. *Zastosuvannia norm mizhnarodnogo humanitarnoho, natsionalnoho kryminalnoho ta kryminalnoho protsesualnoho prava v khodi provedennia antyterrorystychnoi operatsii na skhodi Ukrainy: materialy mizhkafedr. «kruhloho stolu»: (m.Kharkiv, 12 liut. 2015 r.)* [Application of the norms of the international humanitarian, national criminal and criminal procedural law during the anti-terrorist operation in eastern Ukraine: materials

- of the inter-departmental "round table": (Kharkiv, February 12, 2015)]. Kharkiv: Yaroslav Mudryi's National Law University, 52-55. [in Ukrainian].
22. Sluiter, G. (2006). The Law of International Criminal Procedure and Domestic War Crimes Trials. *International Criminal Law Review*, 6, 605-635. [in English].
23. Zelinska, N.A., Andreichenko, S.S., Dromina-Volok, N.V., Koval, D.O. (2017). *Teoriia ta praktyka mizhnarodnoho kryminalnoho prava: pidruchnyk* [The theory and practice of international criminal law: tutorial]. Odesa: Feniks. [in Ukrainian].
24. The States Parties to the Rome Statute (2018). *ICC – Secretariat of the Assembly of States Parties* <https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/Pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx> (2018, July, 19). [in English].
25. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony 2014* (Verkhovna Rada Ukraine) [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand 2014 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 75, 1, 83, 2125. [in Ukrainian].
26. Ukrainian Association for International Law (2014). *Ukrainska Revoliutsiia hidnosti, ahresiiia RF i mizhnarodne pravo* [Ukrainian Revolution of Dignity, Russian aggression and international law]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
27. Verle, G. (2011). *Principy mezhdunarodnogo ugovnogo prava: uchebnyk* [Principles of International Criminal Law: tutorial]. Odesa: Feniks. [in Russian].
28. Wouters, J., Verhoeven, S., Demeyere, B. (2009). *The International Criminal Court's Office of the Prosecutor: Navigating between Independence and Accountability? The Legal Regime of the International Criminal Court: Essays in Honour of Professor Igor Blishchenko*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers. [in English].
29. *Zaiava pro vyznannia Ukrainoiu yurysdyksii Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu shchodo skoiennia zlochyniv proty liudianosti ta voiennykh zlochyniv vyshchymy posadovymy osobamy Rosiiskoi Federatsii ta kerivnykamy terorystychnykh orhanizatsii "DNR" ta "LNR", yaki pryzvely do osoblyvo tiazhkykh naslidkiv ta masovoho vbyvstva ukrainskykh hromadian 2015* (Verkhovna Rada Ukraine) [Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine "On Ukraine's recognition of the jurisdiction of the International Criminal Court for the commission of crimes against humanity and war crimes by senior officials of the Russian Federation and the leaders of the terrorist organizations" DNR "and" LNR ", which led to particularly grave consequences and the massacre of Ukrainian citizens 2015 (Verkhovna Rada of Ukraine)] *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 14. 7, 352. [in Ukrainian].